

The Millie Arbesfeld
Midreshet Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Women

WWW.MIDRESHETYOMRISHON.ORG

*The Ritual of
Repentance:*
*The עבודה of
יום הכיפורים*

Dr. Michelle J. Levine
כ"ו אלול תשע"א • September 25, 2011

1) פרשת אחרי מות (ויקרא טז) – עבודת יום הכפורים

(א) וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבנתם לפני ה' וימתו: (ב) ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת אל פני הכפרת אשר על הארץ ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת: (ג) בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה: (ד) כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמזנפת בד יצנף בגדי קדש הם ורחץ במים את בשרו וילבשם: (ה) ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת ואיל אחד לעלה: (ו) והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו: (ז) ולקח את שני השעירים והעמיד אתם לפני ה' פתח אהל מועד: (ח) ונתן אהרן על שני השעירים גורלות גורל אחד ליקוק וגורל אחד לעזאזל: (ט) והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת: (י) והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני ה' לכפר עליו לשלח אתו לעזאזל המדברה: (יא) והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו ושחט את פר החטאת אשר לו: (יב) ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרכת: (יג) ונתן את הקטרת על האש לפני ה' וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות: (יד) ולקח מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפרת קדמה ולפני הכפרת יזה שבע פעמים מן הדם באצבעו: (טו) ושחט את שעיר החטאת אשר לעם והביא את דמו אל מבית לפרכת ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר והזה אתו על הכפרת ולפני הכפרת: (טז) וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם וכן יעשה לאהל מועד השכן אתם בתוך טמאתם: (יז) וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל: (יח) ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח סביב: (יט) והזה עליו מן הדם באצבעו שבע פעמים וטהרו וקדשו מטמאת בני ישראל: (כ) וכלה מכפר את הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח והקריב את השעיר החי: (כא) וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אתם על ראש השעיר ושלח ביד איש עתי המדברה: (כב) ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזרה ושלח את השעיר במדבר: (כג) ובא אהרן אל אהל מועד ופשט את בגדי הכהן אשר לבש בבאו אל הקדש והניחם שם: (כד) ורחץ את בשרו במים במקום קדוש ולבש את בגדיו ויצא ועשה את עלתו ואת עלת העם וכפר בעדו ובעד העם: (כה) ואת חלב החטאת יקטיר המזבחה: (כו) והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים ואחרי כן יבוא אל המזבחה: (כז) ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת אשר הובא את דמם לכפר בקדש יוציא אל מחוץ למחנה ושפרו כאש את ערתם ואת בשרם ואת פרושם: (כח) והשרף אתם יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים ואחרי כן יבוא אל המזבחה: (כט) והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוככם: (ל) פי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מפל חטאתיכם לפני ה' תטהרו:

2) רש"י (שם)

(ד) כתנת בד וגו' - מגיד שאינו משמש לפניו בשמונה בגדים שהוא משמש בהם בחוץ, שיש בהם זהב, לפי שאין קטיגור נעשה סניגור, אלא בארבעה, ככהן הדיוט, וכולן של בוץ:
 ורחץ במים - אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו. וחמש פעמים היה מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים, ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב, ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור:
 (י) לכפר עליו - שיתודה עליו, כדכתיב (פסוק כא) והתודה עליו וגו':
 (כג) ובא אל אהל מועד - אמרו רבותינו, שאין זה מקומו של מקרא זה, ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא (דף לב א) ואמרו כל הפרשה כולה אמורה על הסדר, חוץ מביאה זו, שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אימורי פר ושעיר שנעשים בחוץ בבגדי זהב, וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן:
 ובא אל אהל מועד - להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים:
 ופשט את בגדי הכהן - אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים. וזהו סדר העבודות תמיד של שחר בבגדי זהב, ועבודת פר ושעיר הפנימים וקטרת של מחתה בבגדי לבן, ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב, והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן, ושעירי [ושיירי] המוספין ותמיד של בין הערבים וקטורת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב. וסדר המקראות לפי סדר העבודות כך הוא

ושלח את השעיר במדבר, ורחץ את בשרו במים וגו' ויצא ועשה את עולתו וגו' ואת חלב החטאת וגו'.
וכל הפרשה עד ואחרי כן יבא אל המחנה, ואחר כך ובא אהרן:

3) סיכום עבודת יום הכפורים (על פי ויקרא טז; מש' מס' יומא; רמב"ם – הל' עבודת יוהכ"פ פ"ד)

- (א) פושט בגדי חול; [1] טובל; לובש בגדי זהב; (1) מקדש ידיו ורגליו
(ב) קרבן תמיד של שחר; קטורת של שחרית; מטיב נרות; מקריב פר 71 כבשים של מוסף היום
(ג) (2) מקדש ידיו ורגליו; פושט בגדי זהב; [2] טובל; לובש בגדי לבן; (3) מקדש ידיו ורגליו
(ד) פר החטאת של כהן גדול: ודוי: על עונות כה"ג ועונות ביתו
(ה) גורל 2 השעירים- אחד לה' ואחד לעזאזל; קושר לשון של זהורית על ראש המשתלח
(ו) פר החטאת של כהן גדול: ודוי: על עונות כה"ג וביתו ועונות הכהנים
(ז) שחיטת פר החטאת של כה"ג; קיבול הדם של הפר בכלי; כהן אחר מגדנדרו כדי שלא יקרש
(ח) מקטיר את הקטורת בקדש הקדשים [מחתה עם גחלים ממזבח החיצון וכף מלא חפניו של קטורת דקה]
(ט) מתפלל תפילה קצרה ויוצא מק"ק
(י) נכנס שוב לק"ק; הזאת דם הפר אחת למעלה ושבע למטה בין בדי הארון
(יא) שחיטת שעיר לה'; קיבול הדם
(יב) הזאת דם השעיר בין בדי הארון (אחת למעלה ושבע למטה)
(יג) הזאת דם הפר על הפרכת; הזאת דם השעיר על הפרכת
(יד) תערובת דמי הפר והשעיר; הזאה מדם התערובת על מזבח הזהב
(טו) שעיר המשתלח למדבר, לארץ גזרה: ודוי: על כל עונות בני ישראל
(טז) שריפת אמורי הפר והשעיר לה'
(יז) קריאת התורה
(יח) (4) מקדש ידיו ורגליו; פושט בגדי בד; [3] טובל; לובש בגדי זהב; (5) מקדש ידיו ורגליו
(יט) מקריב שעיר למוסף היום; איל כה"ג ואיל העם; תמיד של בין הערביים
(כ) (6) מקדש ידיו ורגליו; פושט בגדי זהב; [4] טובל; לובש בגדי לבן; (7) מקדש ידיו ורגליו
(כא) נכנס לקדש הקדשים ומוציא כף ומחתה של עבודת הקטורת
(כב) (8) מקדש ידיו ורגליו; פושט בגדי בד; [5] טובל; לובש בגדי זהב; (9) מקדש ידיו ורגליו
(כג) קטורת של בין הערביים; מטיב נרות של בין ערביים
(כד) (10) מקדש ידיו ורגליו; פושט בגדי זהב; לובש בגדי חול; יוצא לביתו; עושה יום טוב

4) דברים (ד:ל)

בצר לך ומצאוך פל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו:

5) דברים (ל:א-ב)

(א) וקיה כי יבאו עליך פל הדברים האלה הנבוכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלהיך שמה: (ב) ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו פכל אשר אנכי מצוך היום וכןך בכל לבך ובכל נפשך:

6) הרב יצחק הוטנר – ספר פחד יצחק – מאמר א' על יום הכפורים

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו: שיטת רבינו יונה כי הך לפני ה' תטהרו אינה הבטחה אלא מצוה מיוחדת של תשובה אשר זמנה יום הכפורים. ובודאי שראוי להתעורר על שינוי תיבה זו. שבמצות תשובה של כל השנה נצטוינו בלשון ושבת ואילו במצות תשובה של יוה"כ נצטוינו בלשון תטהרו. והיה נראה מזה דמעות היום של תשובה משונה באמת ממצות תשובה של כל השנה. שבמצות היום של תשובה ההדגשה היא בעיקרה על הטהרה הבאה מתוך התשובה. ...דזה לשונו של רבינו יונה בשער הראשון פסקא ט: ...ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה. אך לא תטהר הנפש זולתי כאשר יטהר האדם את לבו כאשר יתבאר. וכענין הבגד הצריך כבוס. כי המעט מן הכיבוס יועיל להעביר הגעל ממנו אך לפי רוב הכיבוס יתלבן עכ"ל... ונמצא דאין לך שום תנועת הנפש בכיוון התשובה שלא יהיה בה משום

העברת געל אע"פ שלא נתקיימו עיקרי התשובה... אך בנוגע לליבוך הכתם דהיינו טהרת הנפש בזה לא תתהווה הטהרה כי אם בקיום כל עיקרי התשובה המעכבים בה.

(7) רמב"ם – הל' שביתת עשור (א:ד-ה)

הלכה ד: מצות עשה אחרת יש ביום הכפורים והיא לשבות בו מאכילה ושתייה שנאמר (ויקרא ט"ז) "תענו את נפשותיכם", מפי השמועה למדו ענוי שהוא לנפש זה הצום, וכל הצם בו קיים מצות עשה, וכל האוכל ושותה בו ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר (ויקרא כ"ג) "כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה"...

הלכה ה: וכן למדנו מפי השמועה שאסור לרחוץ בו או לסוך או לנעול את הסנדל או לבעול, ומצוה לשבות מכל אלו כדרך ששבת מאכילה ושתייה שנאמר (ויקרא ט"ז) "שבת שבתון" שבת לענין אכילה, ושבתון לענינים אלו...

(8) רמב"ם – הל' תעניות (א:ב,ד)

הלכה ב: ...מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב (ירמיהו ה') "עונותיכם הטו אלה", וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. הלכה ד: ומדברי סופרים, להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירוחמו מן השמים...

(9) רב יצחק הוטנר – פחד יצחק (מאמר א' הנ"ל)

סוף ענינו של יום הכפורים אינו בזה שהוא יום תשובה וסליחה אלא דסוף גדרו הוא כמבאר במשנה : יום חתונתו- זה מתן תורה שניתנו לוחות שניות ביום הכפורים. שתי פעמים למדו ישראל אנכי ה' אלקיך: בששה בסיון ועשרה בתשרי. בין שני זמנים הללו אירע חטא העגל ותשובה של ישראל, וביום גמר פעולתה של תשובה זו קבלו לוחות שניות... קבלת התורה יש לה שני מקורות מפני שקבלת התורה על דרך התשובה זקוקה היא למקור בפני עצמו. וכמו שבששה בסיון היתה קבלת התורה במצב של קודם שיחטא כמו כן היתה קבלת התורה בעשרה בתשרי על דרך התשובה. והגדרת יום הכפורים אינו בזה שהוא יום התשובה אלא בזה שהוא יום של קבלת התורה על דרך התשובה. יום חתונתו. מפני שעולם התשובה אינו המשך אלא הויה חדשה. לכן זקוק הוא לסדר תפלה משלו ולצורה של קבלת התורה משלו. וצום של יום הכפורים אין סוף ענינו סיגוף לשם המעטת כחות הגוף כדרך שמצינו בתענית צבור, אלא שסוף ענינו היא השביתה ממעשה האכילה... משונה הוא יום הכפורים משאר המועדים שהוא כולו לה' ומופקע הוא לגמרי מה"לכם". דתענית מדרכי התשובה היא משום דתענית היא בניגוד לצרכי הגוף וצום יום הכפורים הא משום דאכילה איננה מצרכי הנפש.

(10) משנה – מס' יומא (ח:ט)

האומר, אֶחָטָא וְאָשׁוּב, אֶחָטָא וְאָשׁוּב, אֵין מְסַפֵּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. אֶחָטָא וְיִוֵּם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר, אֵין יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר. עֲבֵרוֹת שְׁבִין אָדָם לְמָקוֹם, יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר. עֲבֵרוֹת שְׁבִין אָדָם לְחֵבְרוֹ, אֵין יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר, עַד שְׂיִרְצֶה אֶת חֵבְרוֹ. אֵת זֶה דִּרְשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, (ויקרא טז) מִלֵּל חֲטָאתֵיכֶם לְפָנַי ה' תְּטַהְרוּ, עֲבֵרוֹת שְׁבִין אָדָם לְמָקוֹם, יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר. עֲבֵרוֹת שְׁבִין אָדָם לְחֵבְרוֹ, אֵין יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר, עַד שְׂיִרְצֶה אֶת חֵבְרוֹ.

(11) רב יצחק הוטנר – פחד יצחק (מאמר ב' על יוה"כ)

דלענין כפרת התשובה גרידא אין קדימת הפיוס לוידי אלא הידור בעבודת התשובה מה שאין כן לענין כפרת יום הכפורים הרי זה מעכב וצריך לחזור ולהתודות... דוידי יום הכפורים חלוק הוא מוידי התשובה בזה דוידי התשובה על עבירות שבין אדם לחברו קדימת הפיוס אינה מעכבת בו ואלו בוידי יום הכפורים בעבירות שבין אדם לחברו אינו עולה לו כלל אם לא קדם לו הפיוס... כפרת יום הכפורים מחייבת את הפיוס היינו משום דבטהרת יום הכפורים יש תנאי דלפני ה', דנתמעט מזה עבירות שבין אדם לחברו. והלא לדעתו של רבינו יונה הך לפני ה' תטהרו הוא ציווי מיוחד לעבודת התשובה ביום הכפורים ונכלל בטהרה זו גם הוידי דיום הכפורים ונצצא דלפני הפיוס לא נתקיים בו בוידי זה הך תנאי לפני ה' ולזה צריך הוא לחזור לתודות אחרי הפיוס.

(12 רב יצחק הוטנר (מאמר ב' הנ"ל)

הוצאה זו אשר על ידה יצאו עבירות שבין אדם לחבירו מכללה של טהרת יום הכפורים נעשית היא בכחו של גדר לפני ה' האמור בטהרה זו... התפיסה הראשונה בזה היא כי כל זמן שיש לו בענין זה לחבירו תביעה עליו אין האדם יכול להעמיד עצמו בענין זה לפני ה'... ורק לאחר שפייס את חבירו ולא נשאר אלא החלק שבין אדם לקונו ואין כאן אלא בעל דין אחד שוב אפשר לו להעמיד את עצמו לפני השם כל שעה שיקרב את עצמו לפניו... ההבנה הפנימית חודרת היא בכאן לתוכו של הענין ומעלה בידה את ההרגשה כי חידוש זה דלפני השם שנתחדש בטהרת יום הכפורים מסמן הוא תכונה ידועה של הטהרה הזו אשר מפאת התכונה הזו מופקעים הם החטאים שבין אדם לחבירו במידה של טהרה זו.

כל מקום שנמצא בתורה ביטוי זה דלפני השם הרי ביטוי זה מסמן מקום שנתקדש בקדושה ידועה בהתאם לכונתו של הענין. לפעמים הכונה לפני ולפנים. לפעמים להיכל, לפעמים לעזרה, ולפעמים לירושלים בכלל וכדומה. הכל לפי הענין. הפעם היחידה שבא בתורה ביטוי זה דלפני השם שלא בקשר עם מקום ידוע היא בטהרת יום הכפורים. לפני השם תטהרו. ברי הוא, אפוא, שאם בקשר עם טהרת יום הכפורים אין הביטוי דלפני השם מסמן מקום ידוע בעולם הרי הוא מסמן נקודה ידועה בנפש. ולא עוד אלא שבא זה ולמד על זה. כשם שבמקום שנתקדש לעבודה אינו נקרא לפני השם אלא אם נתקדש בקדושת עבודת ציבור ואלו מקום העבודה של קרבנות יחיד אינו נקרא לפני השם... כמו כן אי אפשר לה לנפש האדם להעמיד את עצמה לפני השם אלא באותה הנקודה אשר בה היא מהוה חלק בלתי נפרד של אותה שלימות אשר שמה היא ציבור כלליות כנסת ישראל... על כן החטאים שבין אדם לחבירו המבטלים והמפסיקים את צירופי הנפשות להדי מופקעים הם מאפשרות ההעמדה לפני השם וטהרתו של יום הכפורים אשר מקומה היא לפני השם דוקא מוציאה היא מכללה את העבירות שבין אדם לחבירו... על ידי הריצוי נתבטלה ההפסקה ונתקיים הצירוף ובידו להעמיד את עצמו לפני השם ולהטהר לפני השם תטהרו.

(13 רמב"ן עה"ת – פר' בהעלתך (במדבר יב:ד)

וַיֹּאמֶר ה' פְּתַח אֶל מִשְׁחָה וְאֶל אֶהָרָן וְאֶל מֹרְיָם צְאוּ שְׁלֹשְׁתֵּיכֶם אֶל אֶהָל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלֹשְׁתָּם: וטעם צאו שלשתכם, ויקרא אהרן ומרים - כי רצה שיהיה משה שם ויראה בקנאת השם לכבודו, ויהיה מצוי להם, שלא ימחול השם להם רק על ידו כאשר יתחננו אליו ויתרצה להם. ויקרא אהרן ומרים - שיאמר שבחו שלא בפניו:

(14 רמב"ם – הל' תשובה (ב:ב)

ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד שנאמר (ישעיהו נ"ה) "יעזוב רשע דרכו ואיש אוון מחשבותיו", וכן יתנחם על שעבר, שנאמר (ירמיהו ל"א) "כי אחרי שובי שובי נחמתי, ואחרי היוודעי ספקתי על ירך". ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנאמר (הושע י"ד) "ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו, אשר כן, ירוחם יתום". וצריך להתודות בשפתיו, ולומר ענינות אלו שגמר בלבו.

(15 רמב"ן עה"ת (שמות לד:י)

וַיֹּאמֶר הַנֵּה אֲנֹכִי פֹרֵת בְּרִית נְגִיד פֶּלַעַף אֲעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא נִבְרְאוּ בְּכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הַגּוֹיִם וְרָאָה כָּל הָעָם אֲשֶׁר אִתָּה בְּקִרְבּוֹ אֵת מַעֲשֵׂה ה' כִּי נִוְרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ: הגדולות והנוראות האלה עם משה יעשה אותם ובעבורו, והעם יהיו בברית. ולא יתכן לפרש שיבטיח לעשות עם ישראל עתה נפלאות אשר לא נבראו מקודם בכל הארץ ובכל הגוים, כי לא נעשו להם נפלאות גדולות אחרי זה יותר ממה שנעשה עמהם מתחלה במצרים ועל הים, אבל נבראו ונעשו עמהם מתחלה יותר גדולות. אלא שהענין ירמוז אל שכונן השכינה בהם, ועל היותו עם משה לכבוד ולתפארת בנעלם ובמופלא...

(16 רב יצחק הוטנר – פחד יצחק (מאמר לה' על יוה"כ)

על רמב"ן, שמות לד:י): "... הברית הזו של י"ג מדות הרחמים היא היא ברית התשובה. ובשעה שאנו מבקשים על הסליחה אז עיקר הטענה הוא "זכר לנו היום ברית שלש עשרה" והמעמיק המרגיש, החודר

לתוך תוכו של הענין מכיר נאמנה כי נקודת המוקד שנתחדשה בברית התשובה היא נקודת השלטון של ההנהגה על פיהן של תעלומות הלב. אותה ההנהגה המפקיעה מידיה של התביעה לגילויים, בירורים, ונסיונות, אותה ההנהגה מפקיעה את כחו ורשותו של השטן מלקטרג. וכל זה מפני שבברית זו של התשובה הכל תלוי בעדותו של יודע התעלומות כלשונו של הרמב"ם. וכמו מאליהם מאירים הם בנו דבריו של הרמב"ן שההבטחה המיוחדת לברית זו של י"ג מדות הרחמים היא שאהיה עמם ב"מופלא ובמכוסה". אין לך יותר מופלא ויותר מכוסה מאשר תעלומות הלב. והבטחה זו נאמרה בתורה בלשון זו של "אעשה נפלאות." נפלאות מלשון "כי יפלא ממך דבר," דהיינו נעלם ומכוסה... וכאן גנוז הוא אור הנפש של פעולת הוידוי...

(17) רש"י (ויקרא טז:ט)

וטהרו - ממה שעבר:

וקדשו - לעתיד לבא:

(18) משנה – מס' יומא (ו:א)

שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו שניהן שוין במראה ובקומה ובדמים ובלקיחתן כאחד...

(19) תלמוד בבלי – מס' יומא (סז:)

דבר אחר גזירה שמא תאמר מעשה תהו הוא תלמוד לומר אני ה' אני ה' גזרתיו ואין לך רשות להרהר בהן

(20) רש"י (שם)

שמא תאמר מעשה תהו הם - מה כפרה יש בשילוח זה, ומה יש ביד צוק זה להועיל:

(21) מדרש רבה – בראשית (ג:ח)

ויהי ערב אלו מעשיהן של רשעים ויהי בקר אלו מעשיהן של צדיקים יום אחד שנתן להם הקב"ה יום אחד ואיזה זה יום הכפורים

(22) רש"י (ויקרא טז:טז)

השכן אתם בתוך טמאתם - אף על פי שהם טמאים שכינה ביניהם:

(23) משנה – מס' יומא (ח:ט)

אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרין מי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר (יחזקאל ל"ו) "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם". ואומר (ירמיה י"ד) מקוה ישראל, מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל:

(24) בראשית (א-א-ב)

(א) בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ: (ב) וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְהוֹ וְבָהוּ וְחָשָׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם: